

روند مطالعات ترجمه در ایران: بررسی موردی نشریات رتبه‌دار وزارت علوم،

تحقیقات و فناوری، پایان‌نامه‌ها و همایش‌ها

محمد رضا فلاحتی قدیمی فومنی^۱، فاطمه احمدی نسب^۲

^۱ دانشجویار گروه پژوهشی زبان‌شناسی رایانه‌ای، مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری، شیراز، ایران
^۲ استادیار گروه زبان انگلیسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

(نویسنده مسئول):

محمد رضا فلاحتی قدیمی فومنی

چکیده:

امروزه بحث نگاشت علم (science mapping) در رشته‌های مختلف علوم بشری از اهمیت خاصی برخوردار گردیده است. نگاشت علم با بررسی تولیدات علمی در حوزه‌های مختلف موضوعی می‌کوشد خلأهای تحقیقاتی و موضوعات داغ پژوهشی را در هر حیطه مشخص نماید و از این طریق به محققان در انتخاب زمینه‌های تحقیقاتی مناسب و روزآمد یاری برساند. بر این اساس، پژوهش حاضر می‌کوشد تا روند مطالعات ترجمه (برگرفته از نمونه مجلات رتبه‌دار وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، پایان‌نامه‌ها و محورهای همایش) را در کشور مشخص نماید. در مجموع از ۳۵۴ مقاله ۵ مجله رتبه‌دار وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۴۴ پایان‌نامه و محورهای موضوعی ۱۲ همایش ملی حوزه ترجمه به عنوان داده تحقیق استفاده شد. با شمارش برچسب‌های موضوعی، جداول فراوانی تهیه گردید. سپس، با تحلیل‌های بسامدی، حوزه‌های شایع و نادر در هر مورد شناسایی گردید. یافته‌ها نشان داد که در ۵ مجله رتبه‌دار حوزه ترجمه در مجموع ۳۱ زیرگروه موضوعی وجود داشت. در میان ۵ مجله، مجله مطالعات ترجمه با ۲۷ زیرشاخه بیشترین تنوع موضوعی را دارا بود. در مجموع ۵ مجله، حوزه اصول و روش ترجمه (۳۶ مورد) رایج‌ترین زیرگروه موضوعی بود. حوزه‌های آموزش ترجمه و معرفی مترجم هر یک با فراوانی ۳۲ در جایگاه دوم قرار گرفت و سرانجام حوزه ترجمه متون مذهبی با فراوانی ۲۸ جایگاه سوم را به خود اختصاص داد. در ۴۴ پایان‌نامه مورد بررسی در مجموع ۱۷ زیرگروه موضوعی مشاهده شد. در این میان، حوزه‌های ترجمه متون مذهبی (۹ مورد)، ادبیات نمایشی-داستان و مطالعات زبان‌شناختی (هر کدام با فراوانی ۵) و حوزه نقد ترجمه (۴ مورد) رایج‌ترین زیرگروه‌های موضوعی بودند. سرانجام از میان حوزه‌های کلی معرفی‌شده در عناوین همایش‌ها، حوزه آموزش ترجمه با فراوانی ۲۷ (۲۰/۷۷ درصد)، به عنوان شایع‌ترین حوزه شناخته شد. حوزه فرهنگ با فراوانی ۲۶ (۲۰ درصد) و حوزه ارزشیابی ترجمه با فراوانی ۱۴ (۱۰/۷۷ درصد) در مکان‌های دوم و سوم قرار گرفتند.

کلیدواژه‌ها: نگاشت علم، روند مطالعات ترجمه، مجلات ترجمه ایران، پایان‌نامه‌ها، همایش‌های ترجمه، حوزه‌های داغ در ترجمه، نشریات فارسی ترجمه.

۱- مقدمه

نگاهی مختصر به تاریخچه حوزه ترجمه به وضوح نشان می‌دهد که در خصوص روند مطالعات انجام شده در این حوزه (از مسائل نظری گرفته تا عملی) در سطح جهان پژوهش‌ها و کارهای مختلفی به انجام رسیده است. با توجه به اینکه هدف مقاله حاضر پرداختن به سمت و سوی مطالعات ترجمه در ایران بوده است، در ادامه سعی خواهد گردید این حوزه با دقت نظر بیشتری به تصویر کشیده شود. توری (۱۹۹۵) برای روند مطالعات ترجمه مدلی را ارائه نمود. وی در مدل خود حوزه مطالعات کاربردی ترجمه را به سه زیربخش اصلی تقسیم نمود که عبارت بودند از: تربیت مترجم، ابزار کمک ترجمه و نقد ترجمه که هر یک در مرحله بعد به زیرشاخه‌های دیگر تقسیم می‌شد. هلمز (۱۹۹۸) به ترسیم نقشه ترجمه پرداخت. او بیشتر به مشکلات و موانعی اشاره نمود که بر سر راه ترجمه وجود داشت مانند مشکل نام، محتوا و چارچوب نظری رشته. او مدل خود را به دو بخش کاربردی و نظری تقسیم کرد. بخش کاربردی به سه حوزه کلی تربیت مترجم، ابزار کمک ترجمه و نقد ترجمه تقسیم شد و بخش نظری نیز در قالب زیرشاخه‌هایی دیگر تشریح گردید. اسنل هورنبای (۲۰۰۶) نیز در کتاب جامع و راهبردی خود به بررسی تحولات دوره‌ای پرداخت که در حوزه ترجمه از گذشته تا حال رخ داده است. او در کتاب خود نام بسیاری از افرادی را که در حوزه ترسیم روند مطالعات ترجمه فعالیت‌های درخوری به انجام رساندند، ذکر نمود و به تشریح مطالعات آنها پرداخت.

در داخل کشور نیز کارهای مختلفی به انجام رسیده است. به عنوان نمونه، سلحشور (۱۳۸۶) در شماره ۳۸۳۷-۲۴/۱۰/۸۶ روزنامه ایران (صفحه ۱۸، بخش فرهنگ و هنر) درباره روند ترجمه ادبی در ایران گزارشی را ارائه نمود. طبق نظر وی، تاریخچه ترجمه در ایران به پیش از اسلام باز می‌گردد. کریمی حکاک (۱۳۷۸) به بحث پیرامون تاریخ و سنت ترجمه در ایران پرداخت. اکبرلو (۱۳۸۸) در خصوص آغاز ترجمه ادبیات نمایشی در ایران مطالبی را نوشت. خوش‌سلیقه (۱۳۹۱) مطالعات میان رشته‌ای را در ایران بررسی نمود. نورایی و کریمیا (۲۰۱۲) روند مطالعات ترجمه را در ایران بین سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۲ بررسی نمودند. مطالعه آنها بر روی پایان‌نامه‌های مقطع کارشناسی ارشد مترجمی در ۶ دانشگاه به انجام رسید. پس از تحلیل داده‌ها، ۲۱ زیرشاخه برگرفته از نقشه مطالعات ترجمه شناسایی گردید. از نظر حجم مطالعات، بین این ۲۱ زیرشاخه تفاوت معناداری مشاهده گردید. نتایج همچنین نشان داد که زیرشاخه‌های توصیفی بیش از سایر حوزه‌ها مورد توجه محققان و نویسندگان حوزه ترجمه بوده است. نورایی و کریمیا (۲۰۱۳) همچنین روند مطالعات ترجمه را در ایران بین سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۲ بررسی کردند. در مطالعه اخیر این دو بر روی کلیدواژه‌های ذیل چکیده‌های مقالات کار کردند. مخزنی حاوی ۴۰۰ چکیده مربوط به پایان‌نامه‌های ۶ دانشگاه دارای رشته کارشناسی ارشد مطالعات ترجمه تهیه گردید و سپس با استفاده از نرم‌افزار Customer Magnetism Software رایج‌ترین کلیدواژه‌ها از میان ۲۷۵۰ کلیدواژه استخراج گردید. پیرو تحلیل داده‌ها، ۱۲ زیرگروه از کلیدواژه‌ها مطابق نظر ویلیامز و چسترمن (۲۰۱۲) شناسایی گردید. نتایج نشان داد که از میان ۱۲ زیرگروه، بر روی ۶ حوزه کار بسیار اندکی صورت پذیرفته است.

۲- سؤال‌های تحقیق

در پژوهش حاضر، سه سؤال از سوی محققان مطرح شد که شرح آن در زیر آمده است:

سؤال ۱: مقالات مندرج در مجلات رتبه‌دار وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در حوزه ترجمه از نظر موضوعی بیشتر به چه سمت و سویی گرایش دارند؟

سؤال ۲: پایان‌نامه‌های حوزه ترجمه در ایران از نظر موضوعی بیشتر به چه سمت و سویی گرایش دارند؟

سؤال ۳: همایش‌های ملی در حوزه ترجمه از نظر موضوعی بیشتر به چه سمت و سویی گرایش دارند؟

۳- روش پژوهش

مطالعه حاضر مطالعه‌ای کتابخانه‌ای، توصیفی و تحلیل متنی است که در قالب رویکردی استقرایی به انجام می‌رسد.

۳-۱ همکاران پژوهش

کار تحلیل داده‌ها و برچسب‌دهی به مقالات، عناوین همایش‌ها و پایان‌نامه‌ها توسط نویسندگان اول و دوم مقاله (نویسنده اول با با مدرک دکترای زبان‌شناسی رایانه‌ای و نویسنده دوم با مدرک دکترای زبان‌شناسی همگانی) به انجام رسید. این دو ضمن بررسی عناوین (و در صورت لزوم چکیده‌های) مقالات و پایان‌نامه‌های مورد بررسی و نیز محورهای همایش‌ها، برای هر مورد یک برچسب موضوعی در نظر گرفتند.

۳-۲ داده‌های تحقیق

در پژوهش حاضر از داده‌های زیر برای انجام تحقیق استفاده به عمل آمد:

الف) ۵ مجله وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در حوزه ترجمه، موجود بودن مجلات در پایگاه اطلاعاتی مجلات الکترونیکی فارسی مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری (www.ricest.ac.ir) و رتبه‌دار بودن آنها از معیارهای این انتخاب بوده است. معیار دوم اخذ اطلاعات مربوط به این مجلات در هفت سال اخیر بوده است. علت این انتخاب آن بوده تا مجلات و مقالات مربوط به یک دوره زمانی خاص جهت تحلیل انتخاب گردد. (شایان ذکر است برخی از عناوین که شکل مقاله نداشتند (مانند گزارش، خبر و نظیر آن) از جریان تحقیق حذف گردیدند. در حقیقت، تعداد کل مدخل‌های موجود در مجلات بالا، بیش از ۶۰۰ مورد بود که با حذف موارد بالا ۳۵۴ عنوان مقاله باقی ماند که عیناً به عنوان داده‌های تحقیق مورد استفاده قرار گرفت.)

ب) تعداد ۴۴ پایان‌نامه و رساله انجام‌شده در حوزه ترجمه که از طریق جستجوی کلیدواژه‌های ترجمه، مترجم، مترجمی، ترجمه‌ای، ترجمه ای (جستجوی کلیدواژه با نیم‌فاصله و یا فاصله کامل نتایج متفاوتی را بازایی می‌کند)، translator, translation, translate, translatability, translated, translating و جستجوی ریشه *translat در وبگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (پایگاه

اطلاعاتی گنج) بدست آمد. چهل و چهار پایان نامه که در فرایند جستجو بالاتر از سایر رکوردها قرار گرفتند به عنوان داده نهایی مورد استفاده قرار گرفتند.

ج) ۱۲ همایش ملی در حوزه ترجمه. داده‌های مربوط به همایش‌ها از طریق جستجو در وبگاه پایگاه سیولیکا (www.civilica.com) و نیز وبگاه پژوهشکده مطالعات ترجمه (<http://www.translationstudies.ir>) به دست آمد. برای استخراج فهرست همایش‌ها، کلیه کلیدواژه‌های مرتبط با حوزه ترجمه در جعبه جستجوی این دو پایگاه قرار داده شد و سپس از آن میان ۱۲ همایش اول به عنوان داده سوم در تحقیق حاضر مورد استفاده قرار گرفت.

۳-۳. روایی تحلیل‌ها

با توجه به اینکه در پژوهش حاضر از قضاوت متخصصین انسانی برای کدگذاری داده‌ها استفاده شد، نتایج می‌توانست تا حد زیادی متأثر از نظر تحلیل‌گر باشد. برای کم‌رنگ کردن این تهدید تدبیر زیر اندیشیده شد: از دو متخصص زبان (یکی با مدرک دکتری زبان‌شناسی همگانی و دیگری با مدرک دکتری زبان‌شناسی رایانه‌ای) برای کدگذاری و تحلیل داده‌ها استفاده به عمل آمد. برای کدگذاری مقالات و پایان‌نامه‌ها، از واژه‌های عنوان، کلیدواژه‌ها و چکیده‌ها برای تعیین برچسب موضوعی استفاده شد. در مورد همایش‌ها نیز از واژگان کلیدی موجود در عناوین محورهای همایش برای همین منظور استفاده گردید. در مواردی که بین نظر دو متخصص همخوانی وجود داشت همان نظر عیناً در تحقیق لحاظ گردید و در غیر این صورت مورد بین دو متخصص به بحث گذاشته شد تا نتیجه مشترک حاصل گردد.

۳-۴. روش انجام کار

برای انجام پژوهش حاضر به ترتیب مراحل زیر به انجام رسید: نخست سه نوع داده تحقیق مطابق اطلاعات مندرج در بخش ۳-۲ گردآوری گردید. سپس داده‌های تحقیق بر اساس فراوانی رخداد هر مقوله در قالب جداول بسامدی خلاصه‌سازی و ارائه شد. در نهایت، مطابق مختصات مندرج در هر سؤال، داده‌های گردآوری شده با استفاده از آمار توصیفی و جداول و نمودارها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که شرح آن در بخش تجزیه و تحلیل داده‌ها آمده است.

۴- تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این قسمت، هر یک از سؤال‌های پژوهش مجدداً و ذیل مدخلی جدا آورده خواهد شد و تمام تجزیه و تحلیل‌های مربوط به آن سؤال ذیل بخش مربوطه درج خواهد گردید:

۱.۴. سؤال ۱: مقالات مندرج در مجلات رتبه‌دار وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در حوزه ترجمه از نظر موضوعی بیشتر به چه سمت و سویی

گرایش دارند؟

در جدول ۱ توزیع موضوعی مقالات مندرج در ۵ مجله وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در حوزه ترجمه و به تفکیک فراوانی آنها نشان داده شده است. مطالعه حاضر به شکلی استقرایی به انجام رسید؛ بدین معنی که با بررسی موارد موجود سعی شد تعمیم‌هایی صورت پذیرد. جدول ۱ زیرگروه‌های موضوعی شناسایی شده و نیز فراوانی رخداد هر یک را در هر یک از مجلات مورد بررسی به تصویر می‌کشد. همان‌گونه که در این جدول مشاهده می‌شود در این ۵ مجله در مجموع ۳۱ زیرگروه موضوعی شناسایی گردید. در میان ۵ مجله، مجله مطالعات ترجمه با ۲۷ زیرشاخه بیشترین تنوع موضوعی را داشته است. مجله مترجم با ۲۱ زیرشاخه در جایگاه دوم قرار گرفت و مجله مطالعات زبان و ترجمه با ۱۸ زیرشاخه در جایگاه سوم قرار گرفت. دو مجله درباره ترجمه و پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی هر یک با ۱۲ زیرشاخه مشترکاً در جایگاه آخر قرار گرفتند.

جدول ۱: توزیع موضوعی مقالات مندرج در ۵ مجله وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در حوزه ترجمه و فراوانی آن‌ها.

	برجسب موضوعی	عنوان مجله				
		مطالعات زبان و ترجمه	مطالعات ترجمه	مترجم	پژوهش‌های زبانشناختی در زبان‌های خارجی	درباره ترجمه
۱	اصول و روش ترجمه	۳	۱۴	۱۱	۲	۶
۲	آموزش ترجمه	۷	۱۰	۳	۱۱	۱
۳	معرفی مترجم	۲		۲۴		۶
۴	ترجمه متون مذهبی	۳	۱۹	۱	۳	۲
۵	مطالعات تطبیقی (مطالعات زبانشناختی)	۵	۱۴	۱	۶	۲
۶	مطالعات تطبیقی (ادبیات نمایشی - داستان)	۷	۸	۵	۴	۲
۷	نقد ترجمه	۷	۸	۲	۱	
۸	ترجمه ماشینی	۱	۱۲		۱	۱
۹	تاریخچه ترجمه	۱	۷	۴	۱	۱
۱۰	نظریه‌های ترجمه	۳	۸	۳		
۱۱	مطالعات تطبیقی (شعر)		۸	۴	۲	
۱۲	ارزیابی ترجمه	۲	۹	۱	۱	
۱۳	مطالعات تطبیقی (ادبیات نمایشی - نمایشنامه)	۴	۶	۳		
۱۴	مسائل فرهنگی ترجمه	۴	۳	۳		۱
۱۵	مطالعات تطبیقی (ادبیات نمایشی - فیلم)	۲	۴	۳		۲
۱۶	معادل‌گزینی در ترجمه	۳	۱	۳		۱
۱۷	جامعه‌شناسی ترجمه		۳	۲		
۱۸	ویرایش			۵		
۱۹	ترجمه شفاهی		۴			
۲۰	ترجمه و گویش‌ها		۳		۱	
۲۱	مطالعات تطبیقی (سبک‌شناسی)	۱	۲	۱		
۲۲	ترجمه و ایدئولوژی		۴			
۲۳	روان‌شناسی ترجمه	۱		۱	۱	
۲۴	نشانه‌شناسی	۱	۱			
۲۵	ترجمه و سیاست		۲			
۲۶	مطالعات تطبیقی (واژه‌نامه)		۱	۱		
۲۷	ترجمه متون علمی		۱			۱
۲۸	ترجمه و فلسفه			۱		
۲۹	گرایش مطالعات ترجمه		۱			
۳۰	ترجمه متون مطبوعاتی		۱			
۳۱	مطالعات تطبیقی (ادبیات کودک)		۱			
	مجموع	۵۷	۱۵۵	۸۲	۳۴	۲۶
						۳۵۴

برای تعیین سمت و سوی مطالعات ترجمه در مجلات از فراوانی رخداد برچسب‌های موضوعی استفاده شد. بر اساس اطلاعات مندرج در جدول ۱، در مجموع ۵ مجله، حوزه‌ی اصول و روش ترجمه (۳۶ مورد) رایج‌ترین زیرگروه موضوعی بوده است. حوزه‌های آموزش ترجمه و معرفی مترجم هر یک با فراوانی ۳۲ در جایگاه دوم قرار گرفت و سرانجام حوزه‌ی ترجمه‌ی متون مذهبی با فراوانی ۲۸ جایگاه سوم را به خود اختصاص داد. حوزه‌ی مطالعات تطبیقی-ادبیات نمایشی (داستان) نیز با فراوانی ۲۶ در مکان چهارم قرار گرفت. سایر حوزه‌ها از نظر فراوانی تفاوت فاحشی با این چهار حوزه داشتند. بنابراین، این چهارحوزه از حوزه‌های داغ تحقیقاتی در جامعه‌ی پژوهشگران ایرانی محسوب می‌گردند.

برعکس زیرگروه‌های ترجمه و فلسفه، گرایش مطالعات ترجمه، ترجمه‌ی متون مطبوعاتی و مطالعات تطبیقی (ادبیات کودک) هر کدام با فراوانی تنها یک مورد، نادرترین زیرگروه‌های موضوعی بوده‌اند. زیرگروه‌های نشانه‌شناسی، ترجمه‌ی متون علمی، واژه‌نامه و ترجمه و سیاست (هر یک با فراوانی ۲) و روان‌شناسی ترجمه (فراوانی ۳) از این منظر در جایگاه دوم و سوم قرار گرفتند. حوزه‌های سبک‌شناسی، ترجمه و ایدئولوژی، ترجمه‌ی شفاهی و ترجمه و گویش‌ها نیز هر یک با فراوانی تنها ۴ به عنوان حوزه‌هایی شناخته شدند که کمتر مورد توجه محققان قرار گرفته‌اند.

نکته‌ی جالب توجه دیگر در این جدول آن است که این چهار زیرگروه در مجموع ۴۵/۵٪ از کل محتوای موضوعی مقالات موجود در این ۵ مجله را پوشش می‌دهد.

۲.۴. سؤال ۲: پایان‌نامه‌های حوزه‌ی ترجمه در ایران از نظر موضوعی بیشتر به چه سمت و سویی گرایش دارند؟

در سؤال دوم پژوهش، به پایان‌نامه‌ها به عنوان یکی از تولیدات علمی عمده و مهم پرداخته شد. زیرگروه‌های موضوعی پایان‌نامه‌های مورد بررسی در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲: توزیع موضوعی پایان‌نامه‌های حوزه‌ی ترجمه و فراوانی آنها در پایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.

ردیف	برچسب موضوعی	فراوانی	ردیف	برچسب موضوعی	فراوانی	ردیف	برچسب موضوعی	فراوانی
۱	ترجمه‌ی متون مذهبی	۹	۷	مسائل فرهنگی ترجمه	۲	۱۳	سبک‌شناسی	۱
۲	ادبیات نمایشی-داستان	۵	۸	آموزش ترجمه	۲	۱۴	ترجمه و گویش‌ها	۱
۳	مطالعات زبان‌شناختی	۵	۹	ارزیابی ترجمه	۲	۱۵	ترجمه‌ی ماشینی	۱
۴	نقد ترجمه	۴	۱۰	نظریه‌های ترجمه	۲	۱۶	معادل‌گزینی در ترجمه	۱
۵	اصول و روش ترجمه	۳	۱۱	ترجمه و ایدئولوژی	۱	۱۷	ترجمه‌ی متون مطبوعاتی	۱
۶	ادبیات کودک	۳	۱۲	ادبیات نمایشی-نمایشنامه	۱		مجموع پایان‌نامه‌های حوزه‌ی ترجمه	۴۴

همان‌گونه که در جدول بالا نشان داده شده است در ۴۴ پایان‌نامه‌ی مورد بررسی در مجموع ۱۷ زیرگروه موضوعی مشاهده شد. در این میان، حوزه‌های ترجمه‌ی متون مذهبی (۹ مورد)، ادبیات نمایشی-داستان و مطالعات زبان‌شناختی (هر کدام با فراوانی ۵) و حوزه‌ی نقد ترجمه (۴ مورد) رایج‌ترین زیرگروه‌های موضوعی بوده‌اند. حوزه‌های ترجمه و ایدئولوژی، ادبیات نمایشی-نمایشنامه، سبک‌شناسی، ترجمه و گویش‌ها، ترجمه‌ی ماشینی، معادل‌گزینی در ترجمه و ترجمه‌ی متون مطبوعاتی هر یک با فراوانی ۱ نادرترین زیرحوزه‌های موضوعی بوده‌اند.

۳.۴. سؤال ۳: همایش‌های ملی در حوزه ترجمه از نظر موضوعی بیشتر به چه سمت و سویی گرایش دارند؟

در جدول ۳ فراوانی زیرگروه‌های موضوعی در همایش‌های ملی حوزه ترجمه به تصویر کشیده شده است.

جدول ۳: فراوانی زیرگروه‌های موضوعی در همایش‌های ملی حوزه ترجمه.

ردیف	واژه عام	محورهای اصلی همایش	فراوانی
۱	آموزش ترجمه	ترجمه، آموزش و سنجش (۲)؛ تدریس عملی تئوری‌های معاصر در ترجمه؛ تعامل آموزش و ارزشیابی ترجمه؛ آموزش ترجمه ادبی؛ آموزش ترجمه چندرسانه‌ای؛ آموزش ترجمه به دانشجویان رشته‌های تخصصی؛ روش‌شناسی آموزش نظریه‌های ترجمه؛ آسیب‌شناسی آموزش ترجمه در دانشگاه‌های ایران؛ آموزش ترجمه و نیازهای بازار؛ آموزش ترجمه و نگارش و ویرایش فارسی؛ آموزش ترجمه و ویژگی‌های روانی-شخصیتی زبان‌آموز؛ تجویزگرایی و توصیف‌گرایی در کلاس‌های آموزش ترجمه؛ معیارهای انتخاب متون ترجمه‌ای برای کلاس‌های آموزش ترجمه؛ تعامل مدرس-ترجمه‌آموز و ترجمه‌آموز-ترجمه‌آموز در کلاس‌های آموزش ترجمه؛ آموزش ترجمه شفاهی؛ آموزش ترجمه و فناوری؛ رویکردها و روش‌های مختلف آموزش ترجمه؛ کاربرد نظریه‌ها در آموزش ترجمه؛ هنجارهای اجتماعی-فرهنگی در آموزش ترجمه؛ جایگاه ترجمه، دانش زبانی و دانش تخصصی مدرس در آموزش ترجمه؛ آموزش ترجمه و توانش ترجمه‌ای؛ آموزش ترجمه، منظورشناسی و تحلیل گفتمان؛ تهیه و تدوین مطالب درسی کلاس‌های آموزش ترجمه؛ کاربرد تحلیل مقابله‌ای و تحلیل خطا در کلاس‌های آموزش ترجمه؛ آموزش ترجمه؛ جایگاه دانش زبانی، دانش تخصصی و دانش دایره‌المعارفی ترجمه‌آموز در فراگیری ترجمه	۲۷
۲	فرهنگ	فرهنگ‌سازی؛ رویکرد فرهنگی؛ رویکرد روان‌کاوانه به فرهنگ در مطالعات ترجمه؛ رویکرد ترجمه‌ای در مطالعات فرهنگی؛ ترجمه، انتقال دانش یا تبادل فرهنگ؛ رویکردهای زبانی، فرهنگی و تلفیقی به مطالعات ترجمه (۲)؛ ترجمه و هویت ایرانی-اسلامی؛ هویت مترجم؛ ترجمه هویت‌ها و هویت ترجمه؛ ترجمه و هویت دینی و ملی؛ ترجمه و تحکیم و تضعیف هویت؛ نقش ترجمه و مترجمان در استعمال گنجینه‌های فرهنگ ایرانی-اسلامی؛ ترجمه و مؤلفه‌های هویت ملی؛ ترجمه و تعارض هویتی؛ التقاط فرهنگی و هویت ملی؛ ترجمه، فرهنگ و ادبیات فارسی؛ فرهنگ و ترجمه (۲)؛ ترجمه، فرهنگ و جامعه؛ بومی‌سازی و بیگانه‌سازی؛ جهانی‌سازی در ترجمه؛ هنجارها و ترجمه؛ بومی‌گرایی و مطالعات ترجمه؛ ترجمه، بازنمایی، برسازی و بازتولید هویت‌ها؛ التقاط	۲۶
۳	ارزشیابی ترجمه	رویکردها و روش‌های مختلف ارزشیابی ترجمه؛ ارزشیابی ترجمه چندرسانه‌ای؛ ارزشیابی ترجمه شفاهی؛ ارزشیابی ترجمه ادبی؛ ارزشیابی ترجمه در محیط‌های دانشگاهی و غیردانشگاهی؛ ارزشیابی ترجمه و نیازهای بازار کار؛ ارزشیابی ترجمه و فناوری اطلاعات؛ اصطلاح‌شناسی ارزشیابی ترجمه؛ عینیت‌مداری و ذهنیت‌مداری در ارزشیابی ترجمه؛ ارزشیابی ترجمه و توانش ترجمه‌ای؛ ارزشیابی ترجمه و تحلیل خطا؛ آسیب‌شناسی ارزشیابی ترجمه؛ روایی و پایایی آزمون‌های ترجمه؛ انواع آزمون‌های ترجمه‌ای	۱۴
۴	نقد ترجمه	نقد ترجمه متون تخصصی؛ دیرینه‌شناسی نقد ترجمه؛ چارچوب‌های نظری نقد ترجمه؛ نقد ترجمه ادبی؛ روش‌شناسی نقد ترجمه؛ تأثیر نقد ترجمه بر کیفیت ترجمه؛ نقد ترجمه شعر؛ نقد ترجمه و ویرایش؛ نقد ترجمه چندرسانه‌ای؛ نقد ادبی و ترجمه؛ مکاتب ادبی و نقد ترجمه؛ نقد ترجمه ماشینی	۱۲
۵	روش تحقیق/پژوهش	پژوهش‌های کمی و کیفی در ترجمه؛ آسیب‌شناسی پژوهش در ترجمه؛ اهمیت، دلالت و کاربردهای پژوهش؛ نیازهای پژوهشی محیط‌های دانشگاهی و غیردانشگاهی؛ پژوهش‌های نظری، مفهومی و تاریخی در ترجمه؛ پژوهش‌های پیکره‌بنیاد و موردی در ترجمه؛ پژوهش‌های فرآورده‌مدار، فرایندمدار و کارکردمدار در ترجمه؛ شیوه‌ها و چارچوب‌های پژوهش در ترجمه ماشینی و چندرسانه‌ای؛ شیوه‌ها و چارچوب‌های پژوهش در ترجمه کتبی و شفاهی؛ ابزارها و روش‌های گردآوری و تحلیل داده‌ها؛ اخلاقیات و محدودیت‌های پژوهش	۱۱
۶	ترجمه و ادبیات	ترجمه و نظام ادبیات فارسی؛ ترجمه و ادبیات تطبیقی؛ ترجمه، ادبیات فارسی و انقلاب اسلامی؛ ترجمه و مطالعات ادبی؛ روش‌های کاربردی ترجمه شعر؛ سیاست‌گذاری ترجمه ادبیات معاصر فارسی؛ ترجمه و ادبیات؛ ترجمه و نظام‌های ادبی؛ جایگاه ترجمه ادبی در مکاتب مختلف ادبی؛ ترجمه، ادبیات ملی و هویت؛ رده‌شناسی و دشواری متون ترجمه	۱۱

۷	نظریه‌های ترجمه	نظریه پلی‌سیستم؛ محوریت در ترجمه؛ رویکرد پسااستعمارگرایی در مطالعات ترجمه؛ بوطیقای ترجمه؛ جهانی‌های ترجمه؛ ترجمه و شبه‌ترجمه؛ ترجمه به مثابه بازنویسی	۷
۸	ترجمه و مذهب	تاریخ ترجمه قرآن؛ مباحث نظری در ترجمه قرآن؛ انواع ترجمه قرآن؛ مترجم‌شناسی قرآن؛ کلیات ترجمه قرآن؛ ترجمه و علوم دینی	۶
۹	زبان‌شناسی و ترجمه	تجزیه و تحلیل گفتار در ترجمه (مکتوب و شفاهی)؛ ترجمه و گفتمان؛ ترجمه و زبان‌شناسی؛ ترجمه و جنسیت؛ ترجمه و تحولات زبانی	۵
۱۰	مطالعات ترجمه	تاریخ ترجمه؛ مطالعات ترجمه	۲
۱۱	ترجمه و سیاست	ترجمه و نهضت‌های مقاومت و بیداری اسلامی؛ ترجمه و تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و ...	۲
۱۲	ترجمه و ایدئولوژی	شرق‌گرایی و مطالعات ترجمه؛ سانسور در ترجمه	۲
۱۳	ترجمه ماشینی	ترجمه ماشینی	۱
۱۴	ترجمه و فناوری	ترجمه، رسانه و فناوری اطلاعات	۱
۱۵	حرفه ترجمه	صنعت ترجمه	۱
۱۶	ایدئولوژی و ترجمه	ایدئولوژی در ترجمه	۱
۱۷	سبک‌شناسی تطبیقی	سبک‌شناسی تطبیقی فرانسه به فارسی و فارسی به فرانسه	۱
	مجموع		۱۳۰

از میان حوزه‌های کلی معرفی‌شده در عناوین همایش‌ها، حوزه آموزش ترجمه با فراوانی ۲۷ (۲۰/۷۷ در صد)، به عنوان شایع‌ترین حوزه شناخته شد. حوزه فرهنگ با فراوانی ۲۶ (۲۰ در صد) و حوزه ارزشیابی ترجمه با فراوانی ۱۴ (۱۰/۷۷ در صد) در مکان‌های دوم و سوم قرار گرفتند. پس از این سه مورد، حوزه نقد ترجمه با فراوانی ۱۲ (۹/۲۳ در صد) در مکان چهارم و حوزه‌های روش تحقیق و ترجمه و ادبیات هر کدام با فراوانی ۱۱ (۸/۴۶ در صد) مشترکاً در مکان پنجم قرار گرفتند. برعکس ۵ حوزه ترجمه ماشینی، ترجمه و فناوری، فن ترجمه، ایدئولوژی ترجمه و سرانجام سبک‌شناسی تطبیقی هر کدام با فراوانی ۱ و ۳ حوزه مطالعات ترجمه، ترجمه و سیاست و ایدئولوژی هر کدام با فراوانی ۲ از نادرترین زیرگروه‌های موضوعی در همایش‌ها محسوب می‌گردند.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

هدف کلی از انجام پژوهش حاضر تعیین سمت و سوی مطالعات ترجمه در سه نوع محتوای علمی (مجلات رتبه‌دار وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، پایان‌نامه‌ها و همایش‌های حوزه ترجمه) بود. از این رو در این مقاله سه پرسش اصلی مطرح گردید. پیرو بررسی داده‌های تحقیق و تحلیل آنها نتایج زیر بدست آمد:

در ۵ مجله رتبه‌دار حوزه ترجمه در مجموع ۳۱ زیرگروه موضوعی شناسایی گردید. در میان ۵ مجله، مجله مطالعات ترجمه با ۲۷ زیرشاخه بیشترین تنوع موضوعی را دارا بود. در مجموع ۵ مجله، حوزه اصول و روش ترجمه (۳۶ مورد) رایج‌ترین زیرگروه موضوعی بوده است. حوزه‌های آموزش ترجمه و معرفی مترجم هر یک با فراوانی ۳۲ در جایگاه دوم قرار گرفت و سرانجام حوزه ترجمه متون مذهبی با فراوانی ۲۸ جایگاه سوم را به خود اختصاص داد. در ۴۴ پایان‌نامه مورد بررسی در مجموع ۱۷ زیرگروه موضوعی مشاهده شد. در این میان، حوزه‌های ترجمه متون مذهبی (۹ مورد)، ادبیات نمایشی-داستان و مطالعات زبان‌شناختی (هر کدام با فراوانی ۵) و حوزه نقد ترجمه (۴ مورد) رایج‌ترین زیرگروه‌های موضوعی بودند. سرانجام از میان حوزه‌های کلی معرفی شده در عناوین همایش‌ها، حوزه آموزش ترجمه با فراوانی ۲۷ (۲۰/۷۷ درصد)، به عنوان شایع‌ترین حوزه شناخته شد. حوزه فرهنگ با فراوانی ۲۶ (۲۰ درصد) و حوزه ارزشیابی ترجمه با فراوانی ۱۴ (۱۰/۷۷ درصد) در مکان‌های دوم و سوم قرار گرفتند. از یافته‌های تحقیق حاضر چند نکته قابل استنباط است:

الف) مشخص است که به تمام زیرگروه‌های موضوعی در حوزه ترجمه به گونه‌ای بایسته پرداخته نشده است. حتی توجه به حوزه‌های تحقیقاتی نو مانند ماشین ترجمه و به طور کلی ابزار کمک ترجمه بسیار کم‌رنگ بوده است و بیشتر پژوهش‌ها به مواردی محدود مانند اصول و روش ترجمه، آموزش ترجمه، معرفی مترجم و نظیر آن پرداخته‌اند. به عنوان مثال، علی‌رغم اهمیت پرداختن به ادبیات کودک از میان ۳۵۴ مقاله مورد بررسی تنها ۱ مورد به این حوزه پرداخته است.

ب) تعداد زیرگروه‌های موضوعی در مقالات مجلات رتبه‌دار (۳۱ مورد) به مراتب بیشتر از پایان‌نامه‌ها و همایش‌ها (هر کدام ۱۷ مورد) است. به نظر می‌رسد علی‌رغم نقش کاربردی همایش‌ها، بار اصلی گسترش پژوهش در زیرگروه‌های موضوعی ترجمه همچنان بر دوش مجلات رتبه‌دار باشد.

ج) حجم مطالب عنوان‌شده در خصوص آموزش، ارزشیابی و روش تحقیق در ترجمه نیز در داده‌های مورد بررسی بالا و جالب توجه است. در حقیقت، از مجموع ۱۳۰ محور شناسایی‌شده در همایش‌ها، ۵۲ مورد (۴۰ درصد) به این سه حوزه پرداخته است. توجه احتمالی این یافته آن است که آموزش و ارزشیابی دو قطب اصلی را در هر نوع نظام آموزشی تشکیل می‌دهند و از این رو در محورهای همایش بیشتر مورد توجه و مذاقه قرار گرفته‌اند. رشته مطالعات ترجمه نیز در ایران و در مقاطع تحصیلات تکمیلی رشته‌ای نوپا محسوب می‌گردد و بنابراین به موضوع روش تحقیق (که لازمه انجام پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری است) توجه مناسبی صورت گرفته است.

د) مقایسه محورهای همایش‌ها و پایان‌نامه‌ها با پوشش موضوعی مجلات حوزه ترجمه عدم همخوانی موضوعی و مناسب بین این حوزه‌ها را به تصویر می‌کشد. این عدم همخوانی می‌تواند دلایل متعددی داشته باشد. به عنوان نمونه، مجلات چارچوب موضوعی خاصی را برای خود

ترسیم و مصوب نموده‌اند و بنابراین پایبندی به دامنه موضوعی مصوب سبب می‌گردد که مجلات در حوزه‌هایی از پیش تعیین شده و یا به عبارتی حوزه تخصصی خود کار کنند. مجلات عمدتاً مخاطبان خاص خود را نیز دارا هستند. با توجه به وجود این نوع کارکردها، شاهد هستیم که آثار مرتبط با مباحث زیربنایی نظیر اصول و روش ترجمه و یا آموزش ترجمه در مجلات فراوانند. پایان‌نامه‌ها نیز غالباً در چارچوبی مشخص و با توجه به پتانسیل اطلاعاتی اساتید راهنما و مشاور شکل می‌گیرند. ضمناً برای نگارش پایان‌نامه غالباً به مدل‌ها و داده‌هایی جهت انجام پژوهش نیاز است و به نظر می‌رسد که دسترسی به این داده‌ها در حوزه تحلیل متنی آسان‌تر باشد که این خود تمرکز پایان‌نامه‌ها را بر روی موضوعاتی چون ترجمه متون مذهبی، ادبیات نمایشی و مطالعات زبان‌شناختی (به عنوان حوزه ارائه کننده مدل‌های تحلیلی) توجیه می‌کند. اما همایش‌ها با هدف دیگری شکل می‌گیرند. یک هدف گرد هم آمدن متخصصان، اساتید و دانشجویان در یک محل می‌باشد که در این خلال اطلاعات و تجربیات مختلفی نیز رد و بدل می‌شود. موفقیت همایش‌ها تا حد زیادی به موفقیتشان در جذب مقالات و سخنرانان کلیدی بستگی دارد. مخاطبان اصلی همایش‌ها دانشجویان مقاطع مختلف تحصیلی می‌باشند. بنابراین، منطقی است تصور کنیم که محورهای همایش‌ها غالباً بر روی محورهایی چون آموزش، ارزشیابی و روش تحقیق متمرکز شوند. البته در همایش‌ها حوزه فرهنگ نیز دومین زیرگروه موضوعی رایج بود. طبیعی است که در سال‌های اخیر در تمامی سطوح نظام به موضوع فرهنگ و حفظ و غنای فرهنگ بومی و نیز بومی‌سازی علوم توجه بسیاری صورت گرفته است. واژگانی چون تعامل فرهنگی، تهاجم فرهنگی و شبیخون فرهنگی نیز در این راستا وارد زبان فارسی گردیده است که واژگانی کلیدی در ترسیم سیاست‌های کلی فرهنگی محسوب می‌گردند. در حقیقت، با توجه به نقش برجسته ترجمه در انتقال فرهنگ، بر روی مسائل فرهنگی در ترجمه تأکید فراوان صورت گرفته است. فراوانی بالای محورهایی که به موضوع فرهنگ پرداخته‌اند نیز مؤید همین واقعیت است.

۶. کاربردهای عملی پژوهش

گروه‌های مختلفی می‌توانند از یافته‌های پژوهش حاضر بهره‌برداری نمایند که به عنوان نمونه‌ای محدود به موارد زیر اشاره می‌شود:

سردبیران مجلات رتبه‌دار وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در حوزه ترجمه نخستین گروهی هستند که می‌توانند از یافته‌های پژوهش حاضر استفاده نمایند. سردبیران می‌توانند مجلات خود را آسیب‌شناسی نموده و با کسب اطلاع از محتوای مقالات داخلی و حتی خارجی، نسبت به رفع خلأهای موضوعی در مجلات خود اقدام نمایند. بررسی روند مطالعات ترجمه برای سیاست‌گذاران و متولیان فرهنگ نیز خالی از فایده نخواهد بود. بدین ترتیب که با توجه به اولویت‌های علمی و فرهنگی و مشاهده نقاط پررنگ و کم رنگ تحقیقاتی خواهند توانست نقشه راهی را برای تولیدات علمی این حوزه ارائه نمایند. اساتید و مدرسان نیز می‌توانند با آگاهی از روند مطالعات ترجمه و احیاناً خلأهای موجود در انتخاب زمینه‌های تحقیقاتی و نیز محتوای آموزشی دوره‌های دانشگاهی با دیدی بازتر اقدام نمایند. دانشجویان سطوح مختلف دانشگاهی نیز می‌توانند با بهره‌گیری از نتایج ارائه شده در این پژوهش نسبت به انتخاب موضوعات تحقیقاتی خود و یا پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دکتری به گونه‌ای نظام‌مندتر اقدام نمایند. مترجمان، نویسندگان و ناشران نیز می‌توانند از یافته‌های پژوهش حاضر در ترسیم برنامه‌ای جامع برای

انتشارات خود استفاده نمایند. انتظار می‌رود یافته‌های پژوهش حاضر بتواند در هدفمندتر کردن تألیفات و انتشارات متخصصان حوزه و جلب نظر آنها برای کار بر روی حوزه‌هایی که با وجود اهمیت بسیار، کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند، نقشی مؤثر ایفا نماید.

۷. زمینه‌هایی برای مطالعه بیشتر

با استفاده از قالب کلی پژوهش حاضر می‌توان پژوهش‌های دیگری را نیز بنیان نهاد که در ادامه به چند نمونه اشاره می‌شود:

- پژوهش حاضر بر روی مجلات رتبه‌دار وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، پایان‌نامه‌ها و همایش‌های حوزه ترجمه به انجام رسید. محققان و علاقه‌مندان دیگر می‌توانند همین کار را در سطح بین‌المللی به انجام برسانند و یا کار را با استفاده از منابعی دیگر نظیر کتاب دنبال کنند.
- در این پژوهش شماره‌های محدودی از هر مجله از نشریات مورد بررسی، مطالعه شد. می‌توان تمام شماره‌های یک مجله را بررسی نمود و از این طریق تغییرات رخ داده در روند مطالعات ترجمه را طی سال‌های مختلف به تصویر کشید.
- می‌توان روند مطالعات ترجمه در ایران و خارج از کشور را از طریق بررسی منابع مربوطه با هم مقایسه نمود.
- می‌توان با مشخص کردن حوزه‌های مورد غفلت واقع شده، جامعه علمی کشور را در ورود به آن حوزه‌ها تشویق نمود.
- می‌توان در خصوص علل گرایش محققان به حوزه‌های خاص بررسی‌هایی را به انجام رساند.

فهرست منابع

- اکبرلو، منوچهر، «درنگی در آغاز ترجمه ادبیات نمایشی در ایران»، نشریه هنر و معماری (صحنه)، شماره ۶۹، ۱۳۸۸، ص ۹۷-۱۰۲.
- خوش سلیقه، مسعود، (بهار ۱۳۹۱)، «نگاهی به مطالعات میان رشته‌ای ترجمه در ایران»، www.translationstudies.persianblog.ir.
- سلحشور، یزدان، «گزارشی درباره روند ترجمه ادبی در ایران: گرده افشانی زنبور میان دو گل»، روزنامه ایران، ش ۳۸۳۷ (۱۳۸۶)، ص ۱۸.
- کریمی حکاک، احمد، «تاریخ و سنت ترجمه در ایران»، ترجمه مجدالدین کیوانی، نشریه مترجم، سال ۸، شماره ۲۹، ص ۵۲.
- Holmes, J. S. (1998). The Name and Nature of Translation Studies, In L. Venuti (Ed.). The Translation Studies Reader. (pp. 172-185). New York: Routledge.
- Nouraey, P., & Karimnia, A. (2012). A Meta-Look at Current Translation Studies Trends in Iran: Insights from Translation Studies, M.A. Thesis. **British Journal of Social Sciences**, 1(1), pp. 94-116.
- Nouraey, P., & Karimnia, A. (2013). On Translation Studies Research Trends and Methods in Iran: **The 2nd National Conference on Farsi Language Teaching and Linguistics**, Shiraz, Iran.
- Snell-Hornby, M. (2006). The Turns of Translation Studies. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Toury, G. (1995). Descriptive Translation Studies and Beyond. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Williams, J., & Chesterman, A. (2002). The Map: A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies. Manchester: St. Jerome Pub.